

ACTA MVSEI APVLENSIS
APULUM LIV
series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ARS ARCHAEOLOGICAE
Studii dedicate lui Nikolaus Boroffka la aniversarea a 60
de ani
Studies dedicated to Nikolaus Boroffka on his 60th
birthday

Volum îngrijit de/Edited by:

Horia Ciugudean,
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

Editura „ASTRA Museum”

Alba Iulia

2017

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

© 2017 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247-8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LIV

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXVII

Tehnoredactare: HORIA CIUGUDEAN, RADU OTA
Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, BRÎNDUȘA
CIUGUDEAN-PANAITE

Textele nepublicate nu se restituie.

Tipărit la **Vertical Graphic SRL** Alba Iulia

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

TABVLA GRATVLATORIA.....	13
HORIA CIUGUDEAN, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, RADU OTA, Cuvânt înainte/Foreword.....	17
HORIA CIUGUDEAN, <i>Laudatio</i>	20
BIBLIOGRAFIE NIKOLAUS BOROFFKA.....	29

STUDII – STUDIES

GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, The Role of Salt in the Beginning of the Neolithisation Process in the southern Part of Central Europe and the Balkans <i>Rolul sării în debutul procesului de neolitizare în zona sudică a Europei centrale și a Balcanilor</i>	53
SABIN ADRIAN LUCA, ANA-MARIA PĂPUREANU, GHEORGHE NATEA, Date despre o cataramă de curea realizată din <i>Spondylus Gaederopus Linnaeus</i> , 1758, descoperită la Tărtăria – Gura Luncii – campania 2010 <i>A Belt Buckle made of Spondylus Gederopus Linnaeus, 1758, discovered at Tărtăria – Gura Luncii – the 2010 Campaign</i>	107
SABIN ADRIAN LUCA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Date radiocarbon din situl arheologic de la Turdaș – Luncă (cercetările preventive ale anului 2011) (I) <i>Radiobarbon Data from Turdaș – Luncă archaeological Site (the preventive Researches from 2011) (I)</i>	137
MIHAELA BLEOANCĂ, Un topor de tip Jászladany descoperit pe raza localității Tibru, com. Cricău (jud. Alba) <i>An Axe of Jászladany-Type discovered at Tibru, Cricău parish, (Alba county)</i>	147
MIHAELA-MARIA BARBU, MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Industria litică cioplită eneolitică de la Șeușa - Gorgan (com. Ciugud, jud. Alba) <i>The Copper Age lithic Industry from Șeușa – Gorgan (Ciugud parish, Alba county)</i>	155
CAROL KACSÓ, Necropola tumulară din bronzul târziu de la Bicz (jud.Maramureș, România) <i>Die Spätbronzezeitliche Hügelnekropole von Bicz (Kreis Maramureș, Rumänien)</i>	189
CLAES UHNÉR, SVEND HANSEN, HORIA CIUGUDEAN, GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, Structura și demografia	

<p>așezării de la Teleac: o fortificație din Transilvania de la sfârșitul epocii bronzului - începutul epocii fierului <i>Settlement Structure and Demography in Teleac: a Late Bronze Age – Early Iron Age Hillfort in Transylvania</i></p>	211
<p>BIANKA NESSEL, "Leaf shaped" Negatives and their Meaning: a rare Mould Type from the Teleac Hillfort, jud. Alba Transilvania <i>Negativele în formă de frunză și semnificația lor: un tip rar de tipar din fortificația de la Teleac, jud. Alba, Transilvania</i>.....</p>	247
<p>MONICA ȘANDOR-CHICIDEANU, Figurine zoomorfe din bronz și lut din zona lacului Bistreț, jud. Dolj <i>Zoomorphe Figurinen aus Bronze und Ton des Bistret-See Gebietes, Kreis Dolj</i>.....</p>	263
<p>CRISTINEL FÂNTÂNEANU, ADRIAN COSMIN BOLOG, OVIDIU OARGA, O piesă de bronz descoperită la Gâmbaș (mun. Aiud, jud. Alba) <i>A Bronze Object discovered at Gâmbaș (Aiud Municipality, Alba County)</i>.....</p>	281
<p>RADU OTA, ILIE LASCU, GEORGE BOUNEGRU, Un mausoleu descoperit recent și problema existenței unor asemenea construcții la Apulum <i>A recently discovered Mausoleum and the Topic of Existence of some funerary Buildings at Apulum</i>.....</p>	287
<p>FLORIN CIULAVU, Pușculițele romane descoperite la Apulum <i>Roman Money Boxes discovered at Apulum</i>.....</p>	313
<p>RADU OTA, CRISTIAN TITUS FLORESCU, Un altar votiv descoperit în castrul legionar de la Apulum <i>A votive Altar discovered in the legionary Camp of Apulum</i>.....</p>	329
<p>DANIELA CIUGUDEAN, Roman bronze Military Equipment and Harness in the Collections of the Alba Iulia Museum. I. Belt and Baldric Plates <i>Echipament militar roman și piese de harnașament din bronz în colecțiile muzeului din Alba Iulia. I. Aplici de centură și balteus</i>.....</p>	341
<p>CĂLIN COSMA, ADRIAN COSMIN BOLOG, OVIDIU OARGA, Morminte avare recent descoperite la Gâmbaș (jud. Alba) – punct "Ogoarele de jos" <i>Neu entdeckte awarische Gräber in Gâmbaș (Kreis Alba) – Standort "Ogoarele de jos"</i>.....</p>	409

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII
RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- DAN ANGHEL, Aspecte ale restaurării materialului arheologic descoperit la Alba Iulia - Recea
Restoration Aspects of the archaeological Material discovered in Alba Iulia – Recea..... 435
- SORIN ȘERBAN, Restaurarea unui vas de mari dimensiuni aparținând culturii Wietenberg
The Restoration of a Wietenberg big Pot..... 451

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ
REVIEWS AND READER'S NOTES

- ZENO KARL PINTER, Mihai Bărbulescu, *Arheologia azi, în România*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2016, 224 pagini, cu o prefață de Aurel Codoban..... 459
- VIORICA SUCIU, Valentin Dolfi, *Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Vâlcea*, Societatea Numismatică Română, București, 2016, 157 p..... 464
- RADU OTA, (Editors: Oana Tutilă, Nicolae Cătălin Rișcuța, Iosif Vasile Ferencz), *Archaeological Small Finds and their Significance. Proceedings of the Symposium on Games and Toys*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, 130 pagini, 57 figuri, 2 planșe..... 467
- RADU CIOBANU, Robert Bedon, Hélène Maveraud-Tardiveau (edit.), *Présence des divinités et des cultes dans les villes et les agglomérations secondaires de la Gaule romaine et des régions voisines, Caesarodunum XVII-XLVIII*, Limoges, 2016, 591 pag, cu ilustrații și grafice alb-negru..... 470
- Lista autorilor..... 473

ACTA MUSEI APVLENSIS LIV

ARS ARCHAEOLOGICAE

***Studii dedicate lui Nikolaus Boroffka la aniversarea
a 60 de ani***

***Studies dedicated to Nikolaus Boroffka on his 60th
birthday***

Volum îngrijit de/Edited by:

Horia Ciugudean,
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

Editura „ASTRA Museum”

Alba Iulia

2017

Nikolaus Boroffka

INDUSTRIA LITICĂ CIOPLITĂ ENEOLITICĂ DE LA ȘEUȘA-GORGAN (COM. CIUGUD, JUD. ALBA)

Mihaela-Maria BARBU
Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva
Marius-Mihai CIUTĂ
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu

Cuvinte cheie: eneolitic, Decea Mureșului, Coțofeni, litic, surse.

Key words: Eneolithic, Decea Mureșului, Coțofeni, lithic, sources.

Situl arheologic de la Șeușa-Gorgan aparține geo-morfologic zonei de contact dintre rama vestică a Podișului Secașelor și valea (culoarul) Mureșului, *vis-a-vis* de orașul Alba Iulia, spre est¹. Cercetările arheologice desfășurate în intervalul 2000-2010 pe măgura Gorgan (alt. 683 m.) au relevat în acest punct locuiri multiple, aparținând culturilor eneolitice Decea Mureșului și Coțofeni.

În ceea ce privește metodologia de investigare utilizată în studiul de față, trebuie menționat că materialul litic cioplit va fi analizat tehnologic, traseologic și funcțional pe epoci și complexe, urmărindu-se coroborarea datelor pentru conturarea unor informații cu privire la importanța acordată activității de a ciopli piatra și la nevoia de a face asta, în perioadele eneolitice.

Locuirea Decea Mureșului de la Șeușa-Gorgan nu pare să fi fost una de lungă durată și nici de intensitate deosebită². Materialul litic cioplit aparținând acesteia este relativ slab numeric (33 de piese) și a fost descoperit în două complexe închise: C1/2000-2001 din secțiunea SII/2000, respectiv groapa menajeră G17, din secțiunea SX/2005 și 2006.

Piese din C1/2000-2001³, descoperite în carourile 3, 4 și 5 din SII/2000, la adâncimea de 1,80-2,10 m, sunt în număr de 13, iar în **Tabelul 1** se pot distinge materiile prime din care au fost confecționate (**Fig. 1/1-6**).

Notăm existența unei piese din silex cenușiu, translucid, pe care I. Bălțean îl definea drept calcar micritic bioclastic⁴ (**Fig. 1/1**), ce provine probabil din zona Banatului, unde sunt întâlnite din abundență depozite sedimentare cu niveluri silicioase⁵. Una dintre piesele din silex este arsă (**Fig. 1/6**).

Argilitul și gresia (**Fig. 1/3-4**) sunt materii prime de proveniență locală, fiind roci care se întâlnesc în râuri, pe dealuri și coline.

¹ Ciută, Gligor 2003, p. 2-3; Ciută, Gligor 2006, p. 251-252; Ciută 2009, p. 227-228.

² Ciută, Marc 2012, p. 13-44; Ciută 2015, p. 146.

³ Ciută, Gligor 2003, p. 11; Ciută, Marc 2012, p. 13-44; Ciută 2015.

⁴ Bălțean *et alii* 2008, p. 18.

⁵ *Ibidem*, p. 19.

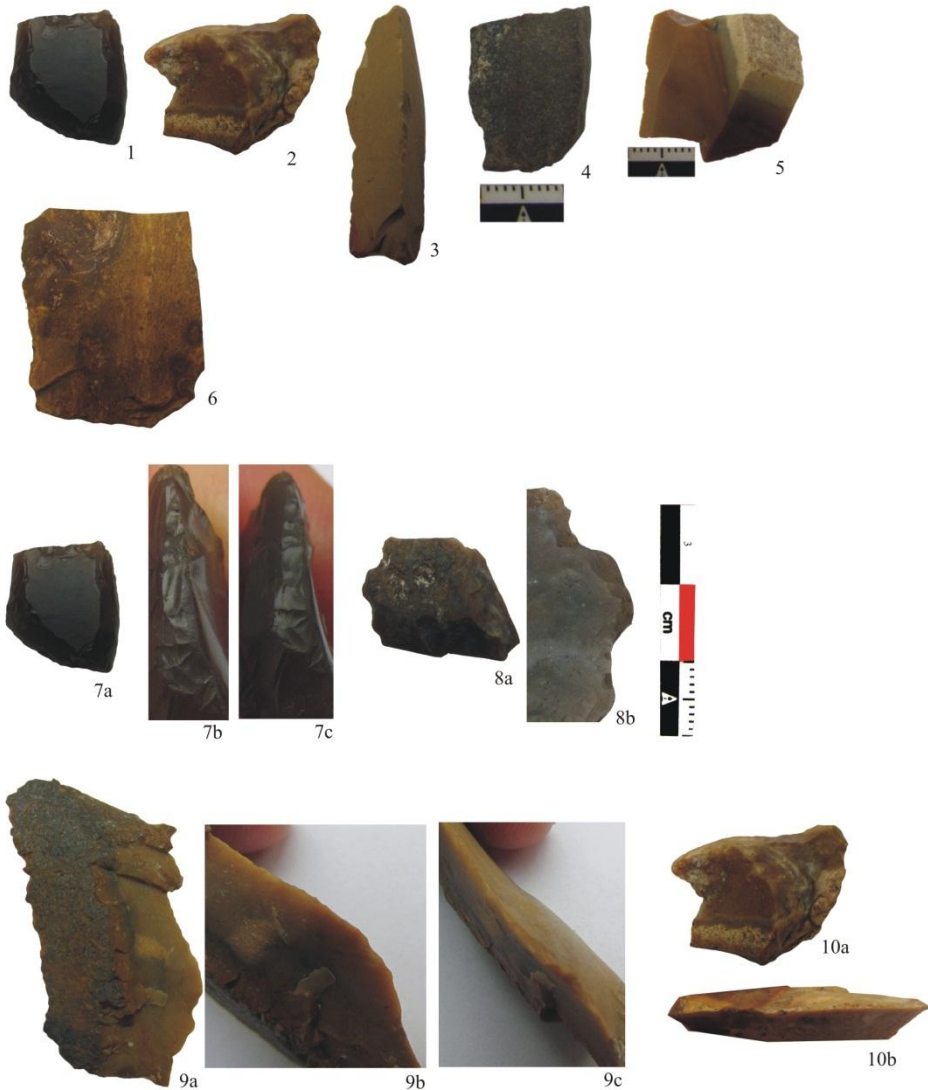

Fig. 1. Materii prime și unelte din C1/2000-2001.

Din punct de vedere tehnologic se constată un caracter laminar, caracterizat de 9 lame întregi și fragmentare, existând și o componentă așchială, reprezentată de 3 așchii simple. Apare și un galet spart. Câteva lame fragmentare, parțial corticale, indică un debitaj de început, iar două suporturi cu creastă, prepararea debitajului. Faza de cioplire, numită *debitage plein*, este dovedită prin prezența suporturilor laminare și așchiale cu secțiune trapezoidală. Majoritatea pieselor sunt fragmentare. În ceea ce privește percuția, aceasta pare să fi fost una

directă, dură la majoritatea suporturilor și moale în cazul a două piese, care au talonul punctiform și nu prezintă bulb de percuție.

Din punct de vedere tipologic și funcțional, în acest complex am identificat un singur tip de unealtă - cuțitașul, reprezentat prin 4 exemplare, care se încadrează în două categorii:

- piesele cu una sau ambele margini amenajate prin retușare pentru a forma un tăiș cu o destinație anume – aceea de a tăia – în care putem include o lamă proximală (**Fig. 1/7a**), din silex, cu ambele margini și partea proximală retușate direct marginal și abrupt (**Fig. 1/7b-c**) și o lamă mezială (**Fig. 1/8a**), tot din silex, cu marginea stângă retușată invers marginal (**Fig. 1/8b**).

- piesele cu urme de tocire pe una dintre margini sau la una dintre cele două părți (distală și proximală) – care relevă faptul că au fost folosite, intens sau nu, cu menirea de a tăia – în care am inclus o lamă proximală (**Fig. 1/9a**), din jasp, cu marginea dreaptă cu urme de uzură/tocire (**Fig. 1/9b-c**) și o așchie (**Fig. 1/10a**) din jasp, cu partea distală tocită (**Fig. 1/10b**).

Tot în categoria uneltelor mai putem adăuga și 3 posibile cuțitașe, reprezentate de 3 suporturi laminare fragmentare, cu marginile stângi tăioase. Am luat în calcul și acest tip de piese, pentru că, de cele mai multe ori, ele nu sunt luate în seamă: „există o anumită tendință de a nu cataloga piesele neretușate drept unelte, doar pentru simplul fapt că ele nu sunt amenajate pentru a fi folosite ca unelte. Dar se uită că nu de puține ori, o simplă așchie a fost întrebuițată în mod eficient pentru tăierea cărnii, fără ca ea să fie clasată printre utilaje”⁶.

Rebuturile sunt reprezentate de suporturi laminare și așchiale și de un galet spart, care nu au fost folosite și folosibile.

Un alt complex care a relevat materiale litice cioplite aparținând comunității Decea Mureșului de la Șeușa-*Gorgan* este G17⁷, din secțiunea SX/2005-2006, piesele fiind recoltate din carourile 2, 5, 6 și 8, de la adâncimea de 1,25-1,70 m. Aici au fost descoperite 20 de piese, din diferite materii prime, incluse în **Tabelul 1 (Fig. 2)**.

În ceea ce privește silexul nelocal, am identificat o piesă din silex balcanic (**Fig. 2/1**), rocă cu aspect micios, galben-maronie, opacă și cu pete mici, albe⁸, materie primă întâlnită în arealele sudice ale culturilor neolitice⁹. Tot aici (silex nelocal) putem include și o piesă dintr-un silex ușor translucid, cenușiu și cu dungi negre (**Fig. 2/2**), materie primă denumită ca nelocală datorită prezenței ei într-un areal din zona Culoarului Mureșului, mai exact în punctul Dâmbu Popii 1¹⁰, din satul Vețel, pe prima terasă înaltă a râului Mureș. Sursa de proveniență a acestui tip de rocă ne este încă necunoscută, cert fiind faptul că avem de-a face cu o materie primă de bună calitate, care apare în două zone aflate la mare distanță una de

⁶ Cărciumaru 2000, p. 73.

⁷ Ciută *et alii* 2006, p. 353; Ciută, Marc 2010; Ciută, Marc 2012, p. 15-30; Ciută 2015.

⁸ Gurova, Nachev 2008, p. 29; Dimitrovska 2012, p. 19, fig. 5.

⁹ Ciută 2012a, p. 77.

¹⁰ Barbu, Barbu 2017, Fig. 12 – 2a.

cealaltă, sau cel puțin, care nu sunt în proximitate și că în ambele situri (Dâmbu Popii – epocă imprecisă) ea apare sub formă semi-finită și finită, în câte un singur exemplar.

De notat este și prezența cuarțitului în acest complex, care a furnizat majoritatea uneltelor de tipul posibilelor cuțitașe, dar și un cuțitaș.

Fig. 2. Materii prime și unelte din G17.

Din punct de vedere tehnologic, se înregistrează caracterul laminar, prin 11 suporturi laminare, reprezentate de lame și lamele fragmentare și așchii laminare, dintre care 3 sunt parțial corticale, 6 așchii, dintre care 5 sunt corticale și parțial corticale și 3 fragmente neidentificate, din jasp și cuarțit.

Cele 8 suporturi corticale și parțial corticale din cuarțit, jasp și argilit ne arată un debitaj de început, realizat asupra unor materii prime de proveniență locală, acest lucru explicând și absența nucleelor, piesele fiind debitate în locul de colectare a materiei prime și aduse în așezare, în forma lor semi-finită, pentru a

căpăta sau nu aspectul finit. 5 suporturi cu creastă relevă prepararea debitajului, iar alte 4 piese cu secțiune trapezoidală *debitage plein*.

Starea de conservare a materialului în discuție este fragmentară pentru 11 piese și întreagă pentru 9 piese. 4 piese par să fi fost debitate cu un percutor moale, celelalte prezentând o percuție directă dură.

Tipologic și funcțional, am identificat 4 cuțițașe din jasp (**Fig. 2/3, 4a-b**), argilit (**Fig. 2/5a-b**) și cuarțit (**Fig. 2/6**), care prezintă urme de uzură/tocire pe marginile drepte și la părțile distale, ceea ce ne indică faptul că ele au fost utilizate cu scopul de a tăia. Alte 4 piese din jasp și cuarțit par a se încadra în categoria uneltelor de tipul posibile cuțițașe, datorită marginilor lor tăioase.

În rândul rebuturilor intră așchii corticale, așchii laminare, lame fragmentare și fragmentele neidentificate. De notat este faptul că între suporturile laminare din această categorie de materiale se încadrează și singurele piese din silex nelocal – o așchie laminară din silex balcanic și o lamă mezială din silex translucid, cenușiu cu dungi negre, despre care am mai discutat. Ambele tipuri de materii prime sunt de foarte bună calitate și tendința observată până acum¹¹ la unele comunități eneolitice este aceea de a folosi aceste roci de calitate superioară pentru confecționarea uneltelor și de a le reactiva/reutiliza, în cazul în care utilajele își deteriorează funcțiile, abandonul lor neintrând în calcul, dimpotrivă, de cele mai multe ori, fiind utilizate până la epuizarea completă. Pe când cele două piese în discuție nu prezintă nicio urmă de folosire și nici de amenajare în acest scop. Probabil timpul de locuire prea scurt a comunității Decea Mureșului în acest punct de la Șeușa-*Gorgan* să fie una dintre explicații.

Locuirea Coțofeni de la Șeușa-*Gorgan* este împărțită stratigrafic și cultural în două faze: una stabilă și alta sezonieră, aceasta fiind ordinea cronologică¹². Materialele litice cioplite au putut fi și ele identificate conform acestei împărțiri, fiind analizate, în rândurile ce urmează.

Prima locuire, cea stabilă, cuprinde următoarele complexe închise, reprezentate de locuințe de suprafață și o fântână, care au relevat material litic cioplit: L₁, L₅, L₁₀, L₁₂ și G₇. Din stratul de cultură avem trei astfel de piese.

Prima locuință de suprafață, L₁¹³ a relevat doar 3 piese litice cioplite, descoperite în carourile 4, 6 și 8 din SII/2000, la adâncimea de 1,00-1,40 m.

Piesele au fost confecționate din două materii prime locale – silex *bănățean*¹⁴ (**Fig. 3/2**) și obsidian¹⁵ (**Fig. 3/1a**), și dintr-o rocă probabil locală – jasp. Avem două suporturi laminare cu creastă, care relevă prepararea debitajului, și unul așchial, cu secțiune trapezoidală, care ne indică faza *debitage plein*. Piesa din obsidian a fost realizată prin metoda percuției prin presiune, iar celelalte două prin percuție directă, cu percutor dur.

¹¹ Bălțean *et alii* 2008; Barbu 2013, p. 92.

¹² Ciută, Gligor 2003; Ciută, Gligor 2006; Ciută *et alii* 2006; Popa, Ciută 2016.

¹³ Ciută, Gligor 2003, p. 5; Ciută, Gligor 2006, p. 252-254.

¹⁴ Comșa 1987, p. 89.

¹⁵ Biagi, Gratuze, Boucetta 2009.

Fig. 3. Materii prime și unelte din L₁.

Deși eșantionul din această locuință este extrem de mic, am putut identifica și o unealtă – un cuțitaș – pe lamă mezială din obsidian (**Fig. 3/1a**), care prezintă pe marginea stângă retușe directe și inverse abrupte (**Fig. 3/1b-c**), semn că aceasta a fost amenajată în scopul de a forma un tăiș, care să acționeze asupra unor materiale mai dure. Trebuie menționat faptul că un tăiș neamenajat, al unei margini tăioase, se pretează cel mai bine tăierii cărnii, care este o materie fină, și nu necesită un tăiș sinuos, acest tip de tăiș, dat de amenajarea cu retușe, fiind adaptat acționării pe materiale cum sunt osul, cornul sau lemnul.

Un posibil cuțitaș dublu pare a fi relevat de lama din silex *bănățean*, care prezintă ambele margini tăioase (**Fig. 3/2**). Singurul rebut îl reprezintă o așchie simplă din jasp.

A doua locuință de suprafață care a furnizat material litic cioplit, de fapt cel mai mare eșantion de astfel de piese, este L₅¹⁶ din SVI/2001 și SVI bis/2001, piesele fiind descoperite în carourile 1, 2, 3, 4, 5, 7 și 9, la adâncimea de 0,60-1,60 m. L₅ a furnizat 45 de piese litice cioplite, iar materiile prime din care au fost confecționate sunt indicate în Tabelul 2.

În ceea ce privește jaspurile, acestea par a fi toate locale. Apare cel mai des un tip de jasp, cu varietăți, de la roșiatic (**Fig. 4/1**), maroniu (**Fig. 4/2**), gri deschis (**Fig. 4/3**), la cenușiu (**Fig. 4/4**), poros și cu mici inserții albe.

¹⁶ Ciută, Gligor 2003, p. 17; Ciută Gligor 2006, p. 267-269.

Am identificat, de asemenea, și patru tipuri de silex, care ar putea fi locale, pe considerentul că avem multe piese din acestea: o varietate cenușie, mată (**Fig. 4/5**) și semi-translucidă (**Fig. 4/6**), o varietate maronie, translucidă (**Fig. 4/7**) și alta maronie, mată (**Fig. 4/8**) și calcar bioclastic silicificat (**Fig. 4/9**), aceasta din urmă cu posibil areal de proveniență în Munții Trascăului¹⁷.

L₅ a furnizat, și ea, silex nelocal, de două feluri: silex *bănățean* (**Fig. 4/10**), care provine din Munții Poiana Ruscă¹⁸ și silex ușor translucid, cenușiu și cu dungi negre (**Fig. 4/11**), despre care am mai vorbit și pe care îl întâlnim, tot ca produs finit, pe Culoarul Mureșului¹⁹.

Din punct de vedere tehnologic, se constată o pondere mare a suporturilor laminare, în număr de 26, reprezentate de lame întregi și fragmentare și de așchii laminare, componenta așchială fiind totuși consistentă și cuprinzând 18 așchii, notând și prezența unui nucleu.

Fig. 4. Materii prime din L₅.

¹⁷ Bălțean *et alii* 2008, p. 18.

¹⁸ Comșa 1987, p. 89.

¹⁹ Barbu, Barbu 2017, Fig. 12 – 2a.

27 de suporturi sunt corticale și parțial corticale, indicând un debitaj de început, realizat în cea mai mare parte asupra unor roci pe care le-am identificat, mai sus, ca fiind locale: jasp, silex, cuarțit. Deși avem doar un singur nucleu, din același jasp local, aceste fapte ne arată, încă odată, că sursele acestor roci nu erau departe și se ajungea facil, ele cioplindu-se totuși acolo, dar aducându-se în așezare o mare parte din ceea ce rezulta din debitajul de început. Se constată și prezența fazei preparării debitajului, prin 7 piese cu creastă, iar faza *debitage plein* este reprezentată de 10 suporturi cu secțiune trapezoidală.

Fig. 5. *Chasse-lame* pe segment de rază de corn de cerb din L₅ (după Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 47, Pl. 2, SEG/II 18).

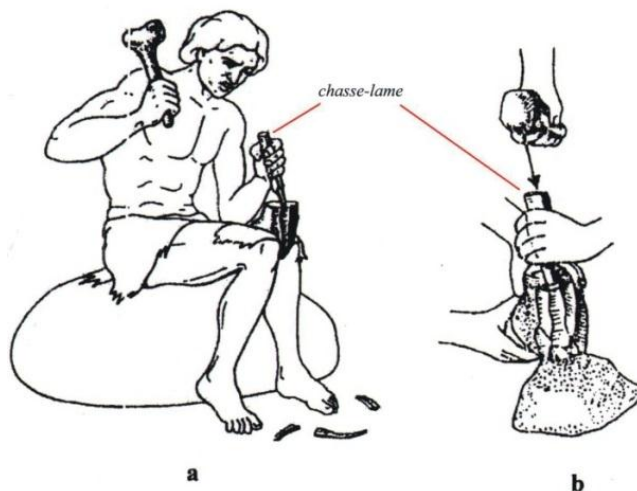

Fig. 6. Metoda percuției indirecte (după Cârciumaru 2000, p. 22, Fig. 5).

Jumătate din material se află într-o stare de conservare fragmentară, iar cealaltă jumătate este întreagă. Aproape toate piesele prezintă o percuție dură, dată de stigmatetele bulbare și de undele de șoc puternic vizibile, iar trei piese au fost debitate cu un percutor moale.

Este atestată, de asemenea, percuția indirectă, prin considerentul că în această locuință, L₅, s-a descoperit un segment de rază de corn de cerb, definit ca *chasse-lame* (**Fig. 5**), folosit în debitajul laminar al materialelor litice²⁰. Este vorba despre un utilaj intermediar, de obicei din corn de cerb, care se așeza între nucleu și percutor²¹ (**Fig. 6**), pentru o mai precisă desprindere laminară.

Din punct de vedere tipologic și funcțional, am identificat mai multe tipuri de unelte (16 în total): elemente componente de seceri (7), cuțitașe (6), *racloir*, *grattoir* și un utilaj cu dublă întrebuițare: cuțitaș/perçoir.

În ceea ce privește elementele componente de seceri, patru dintre acestea prezintă SiO₂ depus drept bifacial pe una sau ambele margini ale suporturilor: lamă proximală cu SiO₂ depus pe marginea stângă (**Fig. 7/1a-b**), lamă cu SiO₂ pe marginea dreaptă (**Fig. 7/2a-b**), lamă proximală cu SiO₂ depus pe ambele margini (**Fig. 7/3a-b**), care ne relevă un element component dublu, a cărui margine dreaptă indică o folosire mai îndelungată față de cealaltă, și o lamă proximală cu SiO₂ pe marginea stângă (**Fig. 7/4a-b**). Acest tip de inserții ne arată unul dintre tipurile de seceri folosite de comunitatea Coțofeni în timpul perioadei locuirii stabile pe măgura de la Șeușa-Gorgan, și anume, seceră cu elementele componente inserate drept pe planul suportului.

Alte trei elemente componente prezintă SiO₂ depus oblic bifacial pe una dintre margini: așchie cu SiO₂ pe marginea stângă (**Fig. 7/5a**), a cărei margine dreaptă are amenajate niște retușe inverse marginale (**Fig. 7/5b**), realizate cu scopul de a facilita înmănușarea, pentru a preveni distrugerea părții interioare a șanțului de inserție cu marginile tăioase, pentru aderarea cât mai bună a adezivului și pentru a adapta morfologia pieselor la axa liniară de-a lungul căreia au fost inserate aceste elemente componente²²; așchie cu SiO₂ la partea distală (**Fig. 7/7a-b**) și o așchie laminară cu SiO₂ pe marginea stângă (**Fig. 7/6a**), care prezintă niște desprinderi directe și inverse contemporane, afectând observarea exactă a traiectului siliciului, dar a cărei margini drepte prezintă și ea retușe directe marginale și abrupte (**Fig. 7/6b**), pentru ușurarea procesului de inserare în suport. Acest tip de inserții ne relevă un alt tip de seceră utilizat la Șeușa-Gorgan de către comunitățile Coțofeni: seceră cu elementele componente inserate oblic pe planul suportului.

²⁰ Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 45, Tabel nr. 9.

²¹ Cărciumaru 2000, p. 22.

²² Carvalho *et alii* 2013, p. 39, Fig. 5.

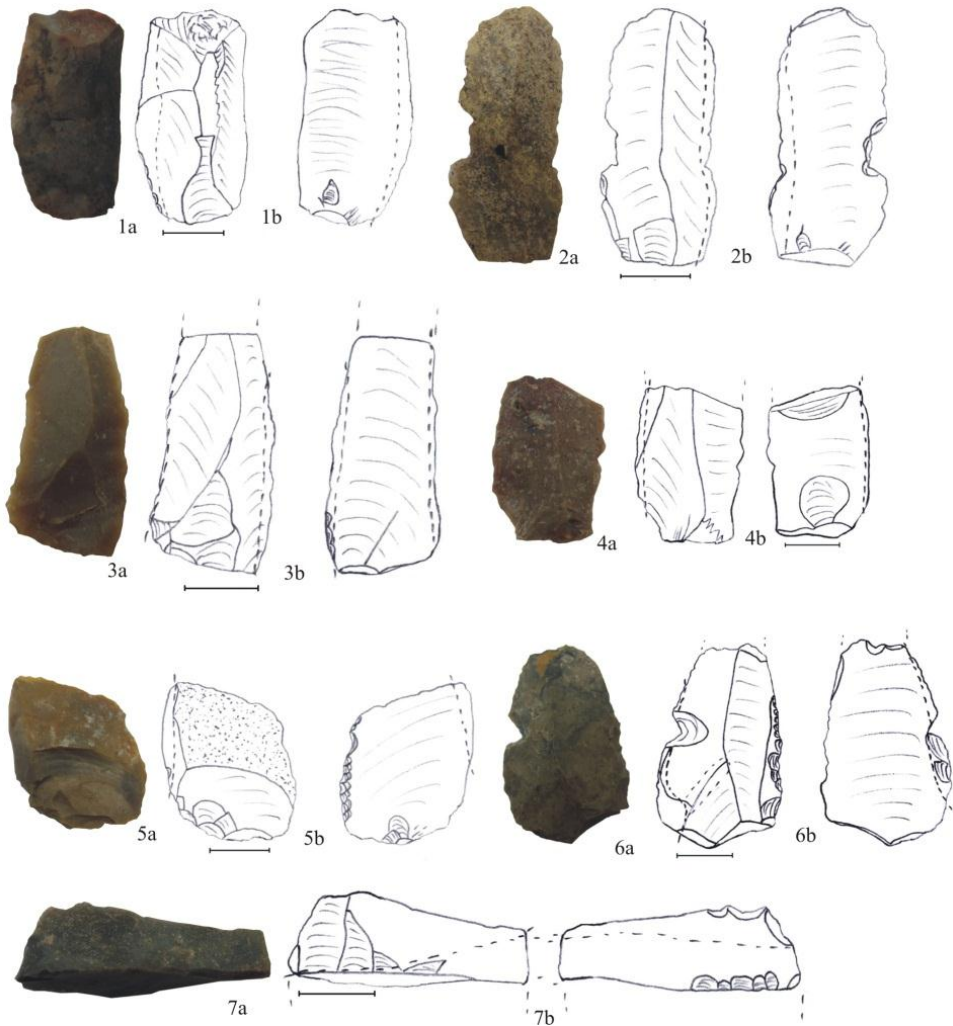

Fig. 7. Elemente componente de seceră din L₅.

Cuțitașele sunt reprezentate de suporturi laminare și așchiale (Fig. 8/1a-b, 2, 3a-b, 4a-b-c, 5, 6) cu câte o margine cu urme de uzură/tocire, semn că au fost utilizate cu scopul de a tăia, ele încadrându-se în a doua categorie de astfel de unelte, despre care am discutat și mai sus.

Fig. 8. Cuțitașe din L₅.

Următoarele două unelte sunt reprezentate de un *racloir* direct convex pe așchie (Fig. 9/1a), amenajat la partea distală prin retușe directe abrupte (Fig. 9/1b) și de un *grattoir* direct convex pe lamă (Fig. 9/2a), amenajat la partea distală, prin retușe directe abrupte (Fig. 9/2b). *Racloir*-ul este o unealtă a cărei parte activă este un tăiș foarte sinuos, cu aspect de fierăstrău, folosit pentru a tăia materiale dure, iar *grattoir*-ul are funcția de a răzui.

În ceea ce privește unealta cu dublă întrebuințare, este vorba despre o așchie mare (Fig. 9/3a), care prezintă partea distală cu urme de uzură/tocire, semn că a fost folosită la tăiat - cuțitaș, iar vârful, amenajat prin retușe directe largi (Fig. 9/3b), pe marginea stângă, prezintă urme de tocire - *perçoir* (Fig. 9/3c). Utilajul de tip *perçoir*, folosit cu scopul de a găuri, este atestat în această locuință și de descoperirile IMDA, reprezentate de două obiecte de podoabă – canini perforați²³, de suid și câine, ale căror orificii de prindere este posibil să fi fost realizate cu o astfel de unealtă.

²³ Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 52, Pl. 7.

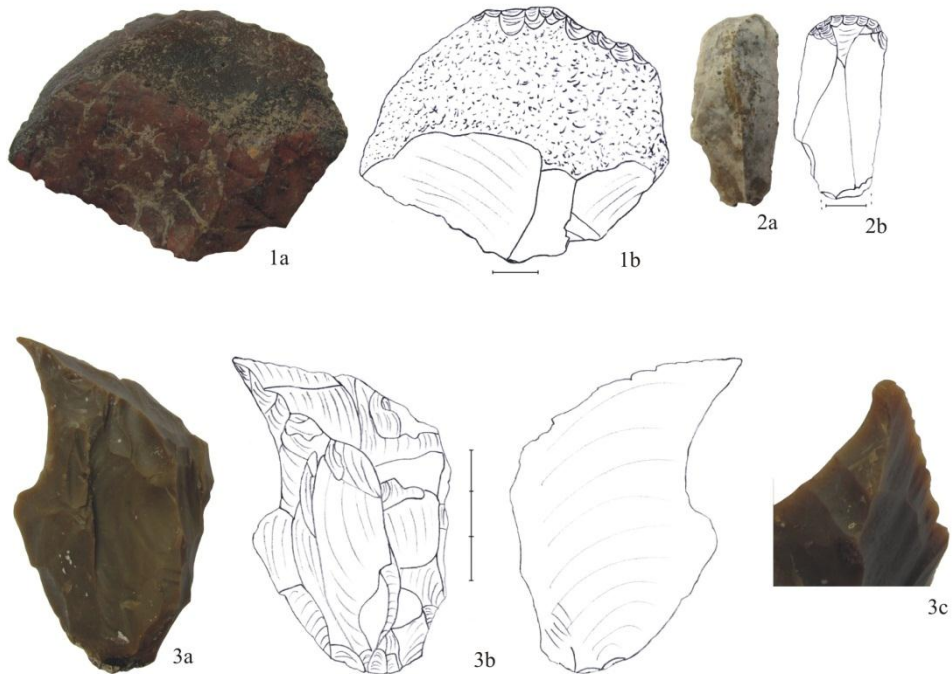

Fig. 9. Unelte din L₅.

Am identificat și utilaje de tipul posibile cuțitașe (11), reprezentate de suporturi laminare și așchiale cu una sau ambele margini tăioase.

Rebuturile (17) cuprind mai multe tipuri de piese: așchii și lame fragmentare simple, așchii și lame întregi și fragmentare corticale și parțial corticale și un nucleu prismatic laminar, acesta din urmă accentuând caracterul laminar al ansamblului litic cioplit, descoperit în locuința L₅, aparținând fazei stabile a locuirii Coțofeni de la Șeușa-Gorgan.

La sfârșitul descrierii materialului litic cioplit din locuința de suprafață L₅, trebuie realizată o mică discuție. Dorim să precizăm încă o dată, faptul că acest complex a furnizat cele mai multe piese litice cioplite. Dintre acestea, cea mai mare pondere o ocupă uneltele, adică piesele finite, în detrimentul rebuturilor. În același timp, în această locuință, materialele IMDA sunt reprezentate numai din piese finite – unelte (5 străpungătoare din os, un netezitor pe fragment de os lung, un *chasse-lame* pe segment de rază de corn de cerb), arme (un vârf de săgeată) și podoabe (2 canini perforați)²⁴. Aceste lucruri ar trebui să ne dea de gândit, cu privire la rolul sau funcționalitatea acestui complex de tip locuință sau a celui/celor care îl ocupau, respectiv la sfârșitul acesteia²⁵.

²⁴ Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 27-53.

²⁵ Ciută et alii 2002.

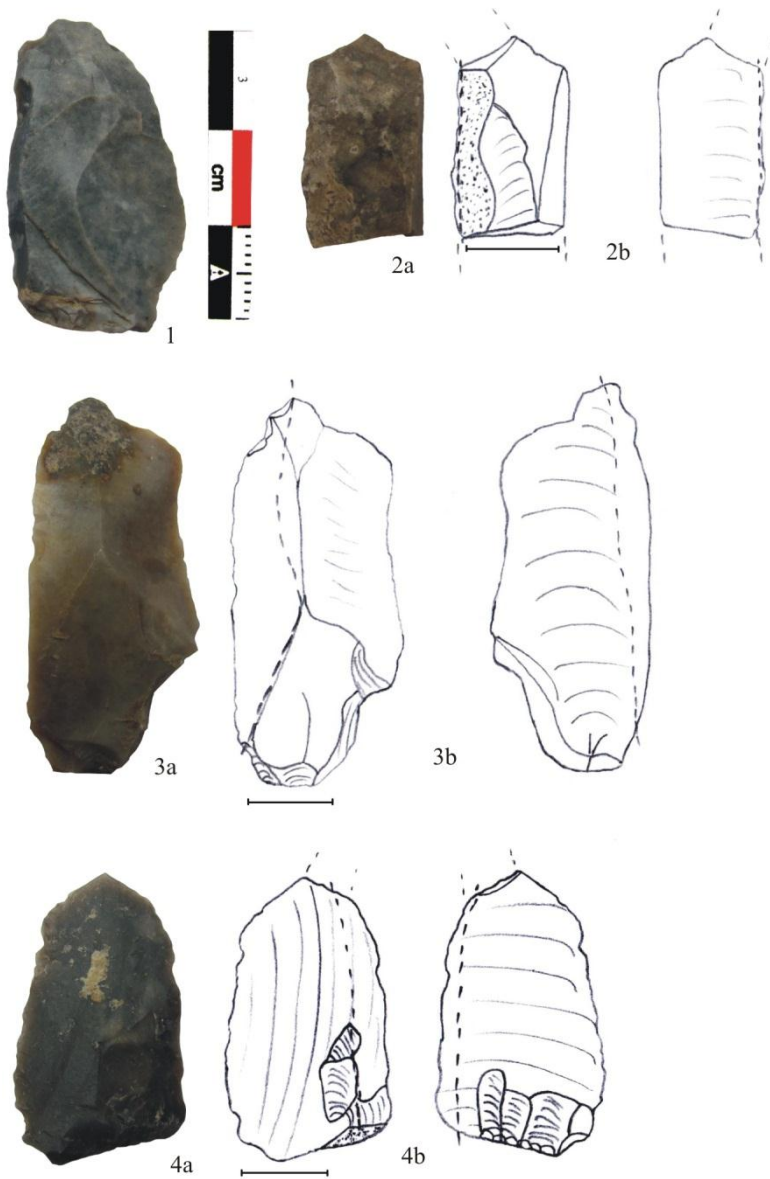

Fig. 10. Materii prime și inserții de seceri din L₁₀.

O altă locuință de suprafață din faza locuirii stabile Coțofeni, care a relevat material litic cioplit, este L₁₀²⁶, din secțiunea SIX/2003, descoperit în carourile 4, 5, 6 și 8, la adâncimea de 0,80-1,40 m. Aici au fost identificate 13 piese litice

²⁶ Ciută *et alii* 2004, p. 331.

cioplite, iar materiile prime din care acestea au fost realizate se pot observa în **Tabelul 2**. Silexul local cuprinde două varietăți, pe care le-am stabilit mai sus: o varietate cenușie, mată și semi-translucidă și o varietate maronie, translucidă și mată. Silexul nelocal este reprezentat de silexul *bănățean* și probabil de un silex cenușiu, mat, cu pete albe (**Fig. 10/1**), de bună calitate. Jaspul este și el local.

Din punct de vedere tehnologic, majoritatea pieselor sunt laminare – 10, reprezentate de lame întregi și fragmentare și o așchie laminară, doar 2 fiind așchiale, notând și un fragment neidentificat. Trei fragmente laminare sunt parțial corticale, relevând un debitaj de început, alte 5 fragmente laminare cu creastă indică prepararea debitajului, iar 4 suporturi cu secțiuni trapezoidală atestă faza *debitage plein*. Materialul este fragmentar și întreg, în proporții aproape egale. Trei taloane punctiforme relevă faptul că piesele respective au fost debitate cu un percutor moale, restul materialelor, cu stigmatе bulbare și unde șoc vizibile, indicând o percuție dură.

Din punct de vedere tipologic și funcțional, am identificat două tipuri de unelte: elementele componente de seceri (3) și cuțitașele (3).

Insertiile de seceri sunt reprezentate de trei lame fragmentare (**Fig. 10/2a, 3a, 4a**), cu SiO₂ depus pe una din margini, drept bifacial (**Fig. 10/2b, 3b, 4b**), ceea ce indică, încă o dată, folosirea secerii cu elementele componente înmănușate drept pe planul suportului, în timpul fazei stabile a locuirii Coțofeni.

Cuțitașele, reprezentate de două suporturi laminare și unul așchial, se încadrează în cele două categorii:

- piese cu câte o margine care poartă urme de uzură/tocire: o lamă proximală cu marginea dreaptă tocită (**Fig. 11/1**) și o așchie cu marginea stângă tocită (**Fig. 11/2**).

- piese retușate: o lamă (**Fig. 11/3a**) care prezintă pe marginea dreaptă retușe directe marginale (**Fig. 11/3b**).

Avem și patru posibile cuțitașe, reprezentate de o așchie laminară și trei lame fragmentare cu câte o margine tăioasă.

În rândul rebuturilor intră o așchie simplă și o piesă cu *encoche*, aceasta din urmă fiind o lamă fracturată (**Fig. 11/4a**), care prezintă la partea proximală o *encoche* directă abruptă, amenajată pe marginea stângă (**Fig. 11/4b**), probabil pentru a subția zona, în vederea înmănușării.

Se observă că, proporțional cu numărul de piese litice cioplite descoperite în L₁₀, ponderea aproape completă o dețin uneltele (avem doar 2 rebuturi din 13, iar unul dintre ele este o fostă unealtă) (**Fig. 11/4a-b**). La fel este și cazul IMDA, care au furnizat și pentru această locuință numai piese finite – 6 străpungătoare din os și o podoabă, reprezentată de un canin de suid, perforat²⁷. De asemenea, în jurul lui L₁₀ au fost descoperite mai multe gropi de parî de susținere a pereților și una centrală, care, prin inventarul său arheologic, cel mai probabil, a avut o funcționalitate cultică

²⁷ Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 27-53.

– de fundare²⁸. Tot în această locuință de suprafață a fost descoperită și o statuetă antropomorfă fragmentară²⁹.

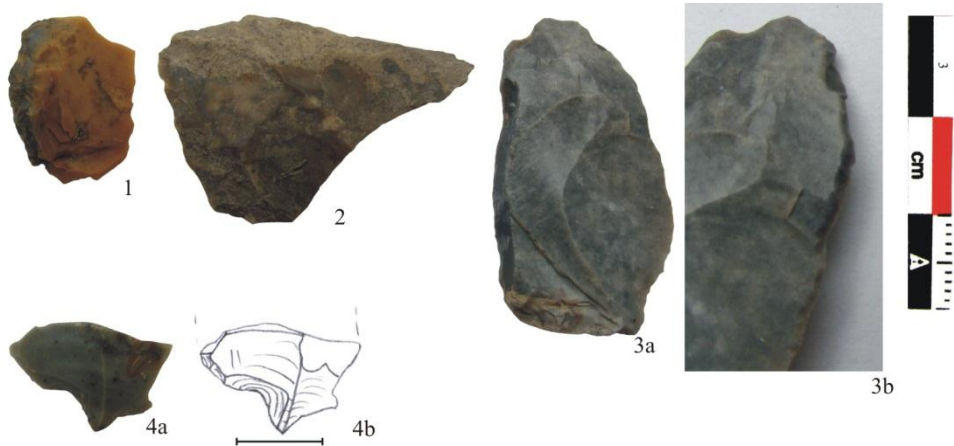

Fig. 11. Cuțitașe și o piesă cu *encoche* din L₁₀.

Ultima locuință de suprafață care a furnizat material litic cioplit este L₁₂³⁰ din secțiunea SX/2006. Este vorba despre 8 piese litice, iar materiile prime din care acestea au fost realizate se pot observa la **Tabelul 2** și în **Fig. 12**. Trebuie precizat faptul că jaspul pare a fi o varietate locală, iar silexul este ars.

Din punct de vedere tehnologic, mai consistentă este componenta așchială (6), suporturile laminare fiind fragmentare (2). Patru piese corticale relevă debitajul de început, iar alte patru exemplare cu secțiune trapezoidală arată faza *debitage plein*.

Nu am putut identifica nicio unealtă, toate materialele înscriindu-se în categoria rebuturilor (**Fig. 12/1-3**).

Fig. 12. Materii prime din L₁₂.

²⁸ Ciută 2010, p. 50.

²⁹ Popa, Ciută 2016, p. 167.

³⁰ Ciută *et alii* 2007, p. 357.

Un alt complex relevat în acest nivel a fost o fântână (*bothroy*) G7³¹, fiind cel care a furnizat piese litice cioplite, în caroul 2 din secțiunea SVII/2004, la adâncimea de 1,30-1,85 m. Aici au fost descoperite 5 exemplare litice, iar materiile prime din care acestea au fost confecționate, se pot observa în **Tabelul 2**, ambele tipuri de roci fiind probabil locale.

Din punct de vedere tehnologic, majoritatea o dețin așchiile, fiind identificată doar o lamă fragmentară. Două așchii parțial corticale ne indică debitajul de început, fiind relevate și celelalte două faze ale ciopririi: prepararea debitajului printr-o așchie cu creastă și *debitage plein*, printr-o așchie și o lamă proximală, cu secțiune trapezoidală. Percuția a fost una directă dură.

Din punct de vedere tipologic și funcțional, am identificat 4 unelte de două tipuri:

- elemente componente de seceră – reprezentate de o lamă proximală (**Fig. 13/1a**) cu SiO₂ depus pe marginea dreaptă, drept bifacial (**Fig. 13/1b-c**) și o așchie (**Fig. 13/2a**), cu SiO₂ afectând marginea stângă, relativ oblic bifacial (**Fig. 13/2b-c**), iar cealaltă margine, opusă celei cu siliciu, prezintă retușe inverse abrupte (**Fig. 13/2b**), amenajate cu scopul de a facilita inserarea în corpul secerii.

- cuțitașe din categoria celor cu urme de uzură – o așchie parțial corticală (**Fig. 13/3a**), cu partea distală tocită (**Fig. 13/3b**) și o așchie simplă (**Fig. 13/4a**), cu partea proximală tocită (**Fig. 13/4b**). Singurul rebut îl reprezintă o așchie parțial corticală.

G7 este complexul care a furnizat cel mai mult material IMDA (18) la Șeușa-Gorgan, fiind vorba despre 15 piese finite, reprezentate de 12 străpungătoare, 1 netezitor, 1 vârf de săgeată și 1 podoabă (canin de suid perforat), restul de 3 piese fiind materii prime (1 os și 2 valve)³². De asemenea, complexul a relevat vase ceramice întregi și întregibile și un fragment de altar din lut ars cu decor *furchenstich*, de tip *bucrania*³³.

Prin depunerile conținute, prin destinația sa (fântână), prin poziția geomorfologică și în cadrul așezării, această groapă poate fi interpretată ca având destinație cultică (*bothroy*). Prezența unei fântâni cu un inventar arheologic deosebit de bogat, specific ritualurilor magico-religioase, oferă noi perspective interpretării vieții spirituale a comunităților eneolitice³⁴.

Stratul de cultură din faza primei locuiri stabile Coțofeni a furnizat 3 piese litice cioplite, materiile prime din care acestea au fost confecționate observându-se în **Tabelul 2**. Este vorba despre un silex de foarte bună calitate, cenușiu translucid, numit calcar micritic bioclastic, cu sursa de proveniență în zona Banatului³⁵ (**Fig. 14/1a**), de un „jasp de Brad” (**Fig. 14/2**), mai exact, un jasp intens colorat în roșu, galben și negru, care se găsește pe Dealul Măgura de pe Valea Bradului, în spatele

³¹ Ciută *et alii* 2005, p. 367; Ciută 2009.

³² Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 27-53.

³³ Ciută 2009, p. 227-234.

³⁴ Ciută 2009, p. 227-234.

³⁵ Bălțean *et alii* 2008, p. 18.

sanatoriului T. B. C. și care face parte din sectorul Brad-Hălmațiu³⁶, și de un cuarțit.

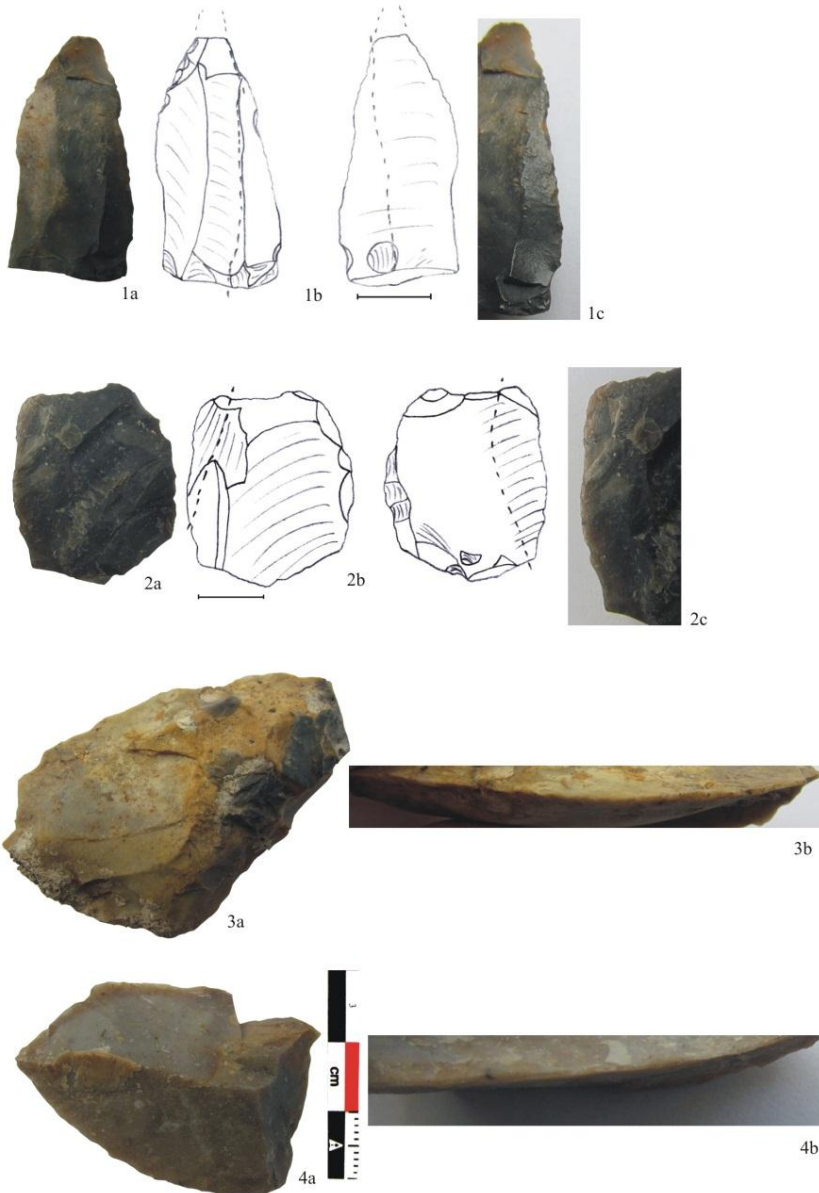

Fig. 13. Unelte din G7.

³⁶ Cârțumaru *et alii* 2007, p. 36.

Din punct de vedere tehnologic, aceste piese sunt reprezentate de două așchii și o lamă fragmentară, două dintre ele fiind parțial corticale, iar una corticală, relevându-se numai debitajul de început, iar în ceea ce privește percuția, aceasta a fost una directă dură.

Tipologic și funcțional am identificat o singură unealtă – un cuțitaș din categoria celor retușate – o lamă proximală (**Fig. 14/1a**) cu retușe directe și inverse, marginale, amenajate pe marginea stângă (**Fig. 14/1b-c**). Cele două rebuturi sunt reprezentate de suporturi corticale.

Aici se încheie descrierea materialului litic cioplit din faza de locuire stabilă, aparținând comunității Coțofeni de la Șeușa-*Gorgan*, fază caracterizată prin mai multe locuințe de suprafață, amenajate din structuri compacte de lutuie și pereți lipiți cu chirpici, a căror existență s-a sfârșit simultan, printr-un incendiu puternic, surprins pe toată suprafața sitului, unde au existat complexe de locuire aparținând acestei prime faze de locuire Coțofeni.

A doua locuire Coțofeni, sezonieră, cuprinde două complexe închise, reprezentate de locuințe de suprafață, care au relevat material litic cioplit: L₃ și L₆, complexe de tipul colibelor. Din stratul de cultură avem 49 astfel de piese.

Prima locuință de suprafață, L₃³⁷, a furnizat 9 piese litice cioplite, descoperite în caroul 7 din secțiunea SIII/2001, la adâncimea de 1,10 m, ale căror materii prime pot fi observate în **Tabelul 3**.

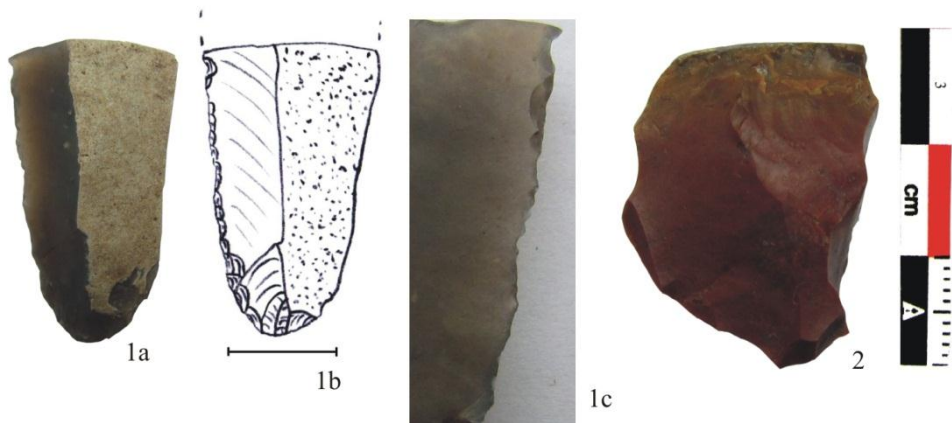

Fig. 14. Materii prime și o unealtă din stratul de cultură din faza stabilă a locuirii Coțofeni.

Toate piesele din jasp relevă un tip negru cu intruziuni albe (**Fig. 15/1-3**), neîntâlnit în prima fază, iar silexul are două varietăți: un tip cenușiu mat, local și altul maroniu semi-translucid (**Fig. 15/4-5**), la fel, neîntâlnit în prima fază.

³⁷ Ciută, Gligor 2003, p. 9.

Din punct de vedere tehnologic, aproape în egală măsură, sunt reprezentate componenta așchială (5 așchii) și cea laminară (4 suporturi laminare). Trei așchii parțial corticale indică debitajul de început, o așchie și două suporturi laminare cu creastă relevă prepararea debitajului, pe când faza *debitage plein* este reprezentată de două lame fragmentare și o așchie cu secțiuni trapezoidale. Percuția a fost una directă, dură.

Din punct de vedere tipologic și funcțional, apar din nou în discuție așa-zisele posibile cuțitașe, ca fiind singurele unelte identificate aici, reprezentate de două așchii, una cu partea distală tăioasă (**Fig. 15/1**), iar cealaltă cu tăiș pe marginea stângă (**Fig. 15/6**). Rebuturile sunt reprezentate de restul de 6 suporturi laminare și așchiale simple și parțial corticale.

În ceea ce privește IMDA, aici s-a descoperit un singur străpungător de os.

Următoarea locuință de suprafață care a furnizat material litic cioplit este L₆³⁸, din carourile 1-12, din secțiunea SVI bis/2001-2002, la adâncimea de 0,80-1,00 m. Aici au fost descoperite doar 3 piese litice cioplite, iar materiile prime din care au fost confecționate se pot observa în **Tabelul 3**.

Fig. 15. Materii prime și posibilele cuțitașe din L₃.

Jaspul pare a fi o variantă locală, iar în ceea ce privește silexul, acest tip, cafeniu cu pete mici albe (**Fig. 16/2**), nu a fost identificat în prima fază de locuire Coțofeni. Din punct de vedere tehnologic, avem două așchii și o lamă, parțial corticale, ele indicând doar debitajul de început și o percuție directă dură.

Tipologic și funcțional, la fel ca și mai sus, avem două posibile cuțitașe, reprezentate de o lamă cu marginea dreaptă tăioasă (**Fig. 16/1**) și o așchie cu partea distală tăioasă (**Fig. 16/2**). Singurul rebut este o așchie parțial corticală.

³⁸ Ciută, Gligor 2003, p. 17; Ciută, Gligor 2006, p. 267-269.

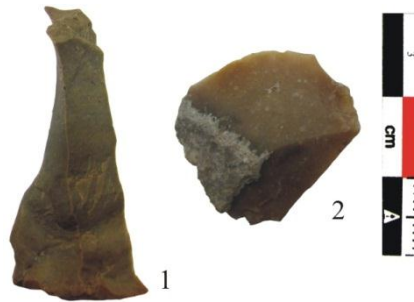

Fig. 16. Materii prime și posibile cuțitașe din L₆.

Din stratul de cultură aparținând locuirii sezoniere Coțofeni avem 49 de piese litice cioplite, iar materiile prime din care acestea au fost realizate se pot observa în **Tabelul 3**.

De notat, în cazul silexului, este faptul că majoritatea pieselor sunt din silex local, de mai multe tipuri, identificate și în cazul locuirii stabile. Două piese din silex sunt arse. Alte două piese sunt din silex nelocal, de două tipuri: silexul balcanic (**Fig. 17/1**), despre care am vorbit și mai sus, și un silex gri deschis, translucid (**Fig. 17/2**), neîntâlnit în prima fază.

Fig. 17. Materii prime nelocale din stratul de cultură aparținând fazei sezoniere a locuirii Coțofeni.

Jaspul este și el, aproape integral, local, de tipul poros, cu intruziuni albe, de culori variate, două exemplare fiind nelocale: jaspul de Brad (**Fig. 17/3**), amintit și mai sus, și un jasp rozaliu, cu pete negre și albe (**Fig. 17/4**), nemaîntâlnit până acum printre materialele prezentate.

Din punct de vedere tehnologic, componenta laminară este mai consistentă (29), reprezentată de lame și lamele fragmentare, și așchii laminare, componenta așchială fiind compusă din așchii simple și corticale (18). Mai avem un galet fragmentar și un percutor. Absența nucleelor și numărul mare de suporturi corticale și parțial corticale (24) din materiile prime locale ne indică un debitaj de început, care nu s-a realizat în așezare, dar care nu s-a desfășurat nici prea departe, ci în

surse apropiate, fiind aduse piesele semi-finite, pentru a li se da o formă finită sau nu. Prepararea debitajului este susținută de suporturile laminare și așchiale cu creastă (10), iar *debitage plein*, de cele cu secțiune trapezoidală (10). Două piese par a fi beneficiat de o percuție moale, pe când majoritatea au fost realizate prin percuția dură.

Fig. 18. Cuțitașe din stratul de cultură aparținând fazei sezoniere a locuirii Coțofeni.

Din punct de vedere tipologic și funcțional, am identificat 3 categorii de unelte și o posibilă armă.

Prima categorie de utilaje o reprezintă cuțitașele, în număr mare (12), cu cele două tipuri:

- piese retușate – două lame fragmentare (**Fig. 18/1a, 2a**), una cu marginea dreaptă retușată direct și abrupt (**Fig. 18/1b**), iar cealaltă, cu ambele margini amenajate prin retușare directă abruptă (**Fig. 18/2b**).
- piese tocite – o așchie (**Fig. 18/10a-b**) și șapte lame întregi și fragmentare cu câte o margine sau parte cu urme de uzură/tocire (**Fig. 18/3a-b, 4a-b, 5, 6a-b, 7, 8a-b, 9a-b**), o lamă proximală (**Fig. 18/11a, b, c**) și o lamă (**Fig. 18/12a, b, c**) cu ambele margini tocite.

Următoarea categorie de unelte o reprezintă elementele componente de seceră, din care fac parte două piese: o lamă proximală din silex ars (**Fig. 19/1a**), cu SiO_2 depus pe marginea dreaptă oblic bifacial (**Fig. 19/1b**), și o lamă distală din jasp ars (**Fig. 19/2a**), cu SiO_2 depus pe marginea dreaptă oblic, fiind vizibil doar unifacial (**Fig. 19/2b**).

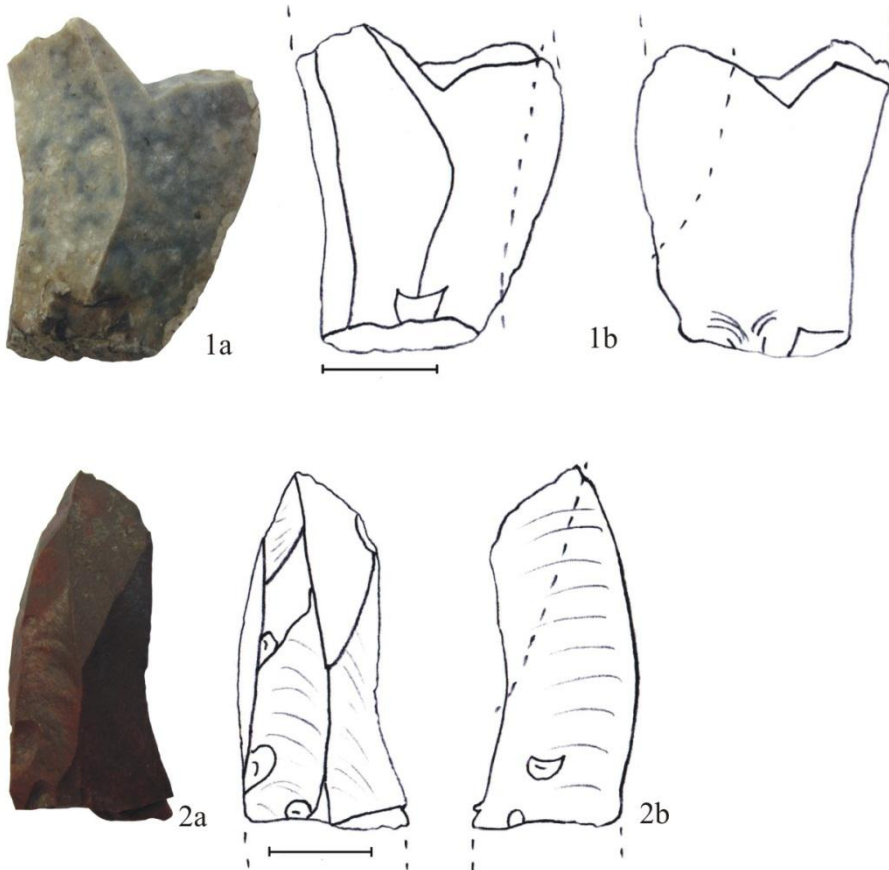

Fig. 19. Inserții de seceri din roci arse, din stratul de cultură aparținând fazei sezoniere a locuirii Coțofeni.

Faptul că SiO_2 este vizibil cu ochiul liber, chiar și după ce piesele au suferit arderi, demonstrează faptul, neconfirmat până acum, că acesta rezistă focului. Nu putem presupune că piesele au fost arse, voluntar sau nu, înainte de a fi inserate într-un suport de seceră, deoarece focul slăbește structura rocilor, făcându-le ușoare și casabile, neputând fi folosite ulterior, mai ales nu într-o astfel de activitate, care exercita multă forță și presiune asupra lor.

O altă categorie de utilaje este cea a *grattoir*-elor: o așchie laminară (**Fig. 20/1a**) cu marginea dreaptă amenajată într-un *grattoir* direct convex-drept (**Fig. 20/1b**), prin retușe directe abrupte și o lamă distală (**Fig. 20/2a**), cu ambele margini și partea distală amenajate într-un *grattoir* direct convex (**Fig. 20/2b**), prin retușe directe marginale și abrupte.

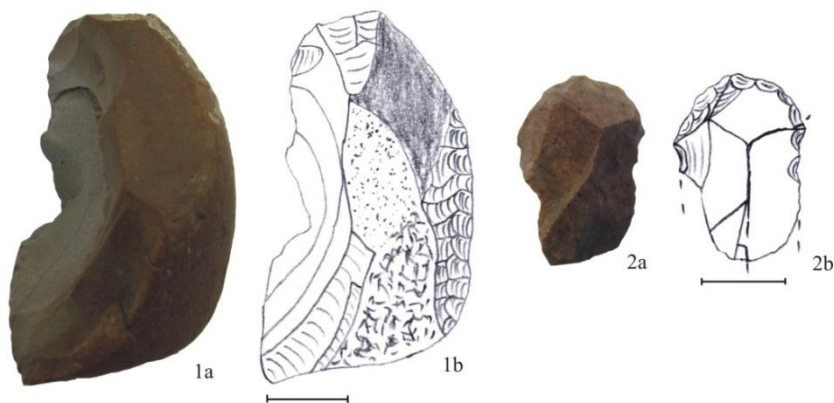

Fig. 20. *Grattoir*-e din stratul de cultură aparținând fazei sezoniere a locuirii Coțofeni.

Tot de aici mai avem un percutor dublu, din cuarțit (**Fig. 21/1a**), cu ambele capete cu urme accentuate de uzură/tocire (**Fig. 21/1b-c**), și un posibil vârful de săgeată, pe așchie. Această așchie (**Fig. 21/2a**) prezintă partea distală preparată pentru a se obține simetria cu marginea stângă (**Fig. 21/2d**), ambele devenind muchiiile viitorului vârf (**Fig. 21/2b**), iar partea proximală este amenajată printr-o desprindere directă, pentru subțiere (**Fig. 21/2c**), aceasta devenind pedunculul care urma a fi înmănușat în tijă.

În ceea ce am numit posibilele cuțitașe se înscriu 10 suporturi laminare și așchiale, cu câte o margine sau parte tăioasă.

În rândul rebuturilor intră 20 de suporturi laminare și așchiale simple, parțial corticale și corticale, și galetul fragmentar. De subliniat este faptul că tot aici se remarcă așchia corticală din silex balcanic, nefiind vorba de o piesă finită dintr-o rocă nelocală, așa cum a fost în cazurile materiilor prime nelocale prezentate mai sus, ci de un simplu rebut.

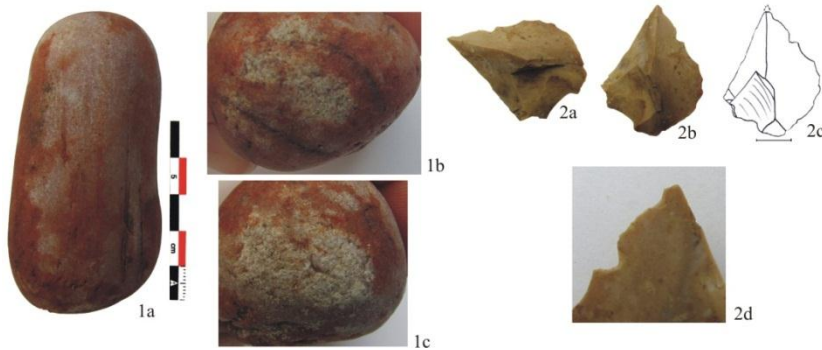

Fig. 21. Percutor și posibil vârf de săgeată din stratul de cultură aparținând fazei sezoniere a locuirii Coțofeni.

CONCLUZII.

Se impune trasarea unor concluzii urmând linia cronologică a locuirii eneolitice de la Șeușa-*Gorgan*, așa încât, în ceea ce privește comunitatea Decea Mureșului de aici, se observă prezența unor materii prime care par locale (jaspuri, silixuri), altele care sunt cu siguranță locale (cuarțit, care a furnizat multe suporturi tăioase, argilit și gresie) și unele cu siguranță nelocale (calcar micritic bioclastic - din zona Banatului³⁹, silix balcanic - din Platforma moesiană⁴⁰ și un silix ușor translucid, cenușiu și cu dungi negre⁴¹, de proveniență necunoscută). Aceste materii prime nelocale au furnizat câte un exemplar, iar tehnologic, reprezintă două piese din categoria rebuturilor și doar una finită – unealtă.

Așa cum remarcam și mai sus, tendința observată până acum la unele comunități eneolitice⁴² este aceea de a folosi aceste roci de calitate superioară pentru confecționarea uneltelor și de a le reactiva/reutiliza, folosindu-le până la epuizare. Pe când cele două piese în discuție nu prezintă nicio urmă de folosire și nici de amenajare în acest scop. Probabil timpul de locuire prea scurt a comunității Decea Mureșului în acest punct de la Șeușa-*Gorgan*, să fie una dintre explicații.

În ceea ce privește materiile prime locale - unele jaspuri și silixuri - încă de acum câteva secole⁴³ s-a observat existența unor surse de materii prime, care ar putea fi puse în legătură cu situl de la Șeușa-*Gorgan*, în sensul că unele se găsesc în apropierea acestuia - jaspul de la Oarda de Sus și de la Râpa Roșie de Sebeș⁴⁴, iar altele nu foarte departe - calcarele cu accidente silicioase din Munții Trascău,

³⁹ Bălțean *et alii* 2008, p. 18.

⁴⁰ Gurova 2012, p. 37.

⁴¹ Barbu, Barbu 2017, Fig. 12 – 2a.

⁴² Bălțean *et alii* 2008; Barbu 2013, p. 92.

⁴³ Cârciumaru *et alii* 2007, p. 20, 34, Fig. 21.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 36.

concrețiunile de silex din calcarele carierei din nordul Văii Ampoiului⁴⁵ și jaspul de pe versantul sudic al Văii Ampoiului⁴⁶.

Din punct de vedere tehnologic, în ansamblul său, industria litică cioplită aparținând comunității Decea Mureșului are un caracter laminar, dar acest lucru nu surprinde, având în vedere descoperirile trecute⁴⁷, iar tipologic și funcțional se remarcă un singur tip de unealtă – cuțitașul, reprezentat de 8 piese, care se înscriu în două categorii: unele retușate pe una sau ambele margini, pentru a servi tăierii, altele cu urme de folosire/tocire, pe margini sau părți, care atestă că au fost utilizate cu scopul de a tăia.

Comunitatea Decea Mureșului nu a „locuit” prea mult timp măgura Gorganului, și asta se reflectă, bineînțeles, în descoperiri. Totuși, se pare că cele mai multe activități cotidiene implicau folosirea cuțitașelor, care serveau la tăierea cărnii, dar și la tăierea altor tipuri de materiale, cum ar fi lemnul, osul sau cornul, atestată de piesele cu retușe.

În ceea ce privește locuirea Coțofeni de la Șeușa-*Gorgan*, materialul litic cioplit scoate și el în evidență prezența celor două faze de locuire a respectivului areal. Vom discuta mai întâi despre faza stabilă, și aici există câteva diferențe între complexe care au furnizat astfel de artefacte, în sensul că piesele litice cioplite relevă o dată în plus importanța și menirea unora dintre acestea, în cadrul activităților desfășurate de comunitatea de la sfârșitul eneoliticului.

În ansamblu, materiile prime folosite comportă roci care ar putea fi locale – ca silexurile și jaspurile, despre care am mai discutat și în cadrul comunității Decea Mureșului, cu posibile surse de proveniență la Oarda de Sus, Râpa Roșie de Sebeș, Munții Trascău și Valea Ampoiului⁴⁸, cuarțitele și un anumit tip de silex, numit calcar bioclastic silicificat din zona Munților Trascău⁴⁹.

Rocile nelocale cuprind obsidianul (1) – piesă finită – unealtă, silexul *bănățean* (2) din Munții Poiana Ruscă⁵⁰ – o piesă finită și un rebut, calcarul micritic bioclastic (1) din zona Banatului⁵¹ - piesă finită – unealtă, jaspul de Brad⁵² (1) – rebut și alte două tipuri de silex, cu surse de proveniență necunoscute, dar definite ca nelocale pe baza cantității foarte mici și a altor locuri cu descoperiri, fiind vorba despre o piesă din silex cenușiu mat cu pete albe – piesă finită – unealtă, și de alta, din silex ușor translucid, cenușiu, cu dungi negre – rebut, întâlnit și într-un areal îndepărtat de pe Culoarul Mureșului⁵³, și amintit în cadrul locuirii Decea Mureșului.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 35.

⁴⁷ Kovács 1932, p. 89-101.

⁴⁸ Cârciuamaru *et alii* 2007.

⁴⁹ Bălțean *et alii* 2008, p. 18.

⁵⁰ Comșa 1987, p. 89.

⁵¹ Bălțean *et alii* 2008, p. 18.

⁵² Cârciuamaru *et alii* 2007, p. 36.

⁵³ Barbu, Barbu 2017, Fig. 12 – 2a, în curs de apariție.

Implicațiile care reies din prezența acestor roci în situl de la Șeușa-*Gorgan* pentru această epocă de sfârșit de eneolitic ar putea fi unele de ordin cultural, de contact cu alte comunități din alte areale. Iese în evidență conștientizarea calității superioare a acestor roci, prin prisma faptului că patru din cele șapte piese au fost unelte.

Din analiza separată a celor 5 complexe, care au furnizat materiale litice cioplite (4 locuințe de suprafață și o fântână), se observă o prezență „covârșitoare” a acestora în L₅, în raport cu celelalte complexe⁵⁴. Este vorba despre 45 de piese.

Se impune astfel reliefația câtorva idei. În primul rând, este vorba despre caracterul laminar al ansamblului litic cioplit din L₅, dat de numărul mare de suporturi laminare și de descoperirea unei *chasse-lame*⁵⁵, unealtă de tip intermediar, folosită doar în cazul debitajului laminar, care implică, de asemenea, o percuție indirectă, fiind singurul caz de atestare a acestui mod de a ciopli rocile, din toată locuirea Coțofeni și nu numai, de la Șeușa-*Gorgan*.

În al doilea rând, tot aspectul tehnologic ne relevă, încă o dată, faptul că materiile prime folosite nu puteau fi prea departe, prin prezența a 27 de suporturi corticale și parțial corticale, care indică un debitaj de început, realizat asupra unor roci ca jaspul, silixul și cuarțitul, ele cioplindu-se totuși la locul de proveniență, dar aducându-se în așezare o mare parte din ceea ce rezulta, pentru a se realiza sau nu piese finite și utilizabile. Același lucru indică și faptul că avem un singur nucleu în L₅.

Așadar, această unealtă de tip *chasse-lame* era, cel mai probabil, purtată până la sursele cu materii prime; acolo rocile se debitau folosindu-se și acest procedeu al percuției indirecte, iar în așezare, mai precis în locuința L₅, odată cu suporturile laminare rezultate, se aducea și piesa respectivă, fiind păstrată pentru o altă expediție de acest gen. Această explicație ar putea fi una plauzibilă.

Tipologic și funcțional, în L₅ s-au descoperit cele mai multe piese, care relevă mai multe tipuri de utilaje, dar și unul cu dublă întrebuintare. Cele 7 elemente componente de seceri indică două tipuri de astfel de unelte: seceră cu inserțiile drepte pe planul suportului și seceră cu elementele componente înmănușate oblic.

Una dintre inserțiile de seceră este dublă, adică are SiO₂ deșeu pe ambele margini, iar marginea dreaptă are depunerea de SiO₂ mai accentuată, ceea ce dovedește o folosire a sa mai îndelungată și mai intensă, în raport cu cealaltă margine cu SiO₂. Totodată, se observă aici un pragmatism normal, adoptat de omul eneolitic, atunci când s-a întâmplat să iasă sau să sară un element component dintr-o seceră, acționându-se prin a întoarce piesa și a o înmănușa cu cealaltă margine în sus, în aceeași seceră, cel mai probabil, continuându-se activitatea cotidiană.

Mai mult, s-a observat că se luau toate precauțiile necesare confecționării unei unelte, care să poată fi utilizată o perioadă îndelungată, modul de realizare fiind gândit în cele mai mici amănunte.

⁵⁴ Vezi **Tabelul 2**.

⁵⁵ Cărciumaru 2000, p. 22; Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 45, Tabel nr. 9.

De asemenea, în L₅ s-au descoperit un *racloir* și un *cuțitaș/perçoir*, primul tip de unealtă având funcția de a tăia materiale mai dure, prin aspectul sinuos al părții active, iar al doilea tip de utilaj fiind unul cu dublă întrebuițare, *perçoir*-ul acționând ca un sfredel, găurind diversele materiale, fiind atestat în această locuință și de descoperirile IMDA, reprezentate de două obiecte de podoabă – canini perforați⁵⁶, de suid și câine, ale căror orificii de prindere este posibil să fi fost realizate cu o astfel de unealtă.

Am subliniat și mai sus faptul că între piesele litice cioplite din L₅, cea mai mare pondere o au piesele finite, în raport cu rebuturile și că în ceea ce privește artefactele IMDA, avem doar piese finite. Astfel, raportând descoperirile din această locuință de suprafață la cele din celelalte complexe ale fazei stabile Coțofeni, dorim să înaintăm o atribuire funcțională a sa, și anume, ar putea fi vorba despre un atelier de confecționare a utilajelor necesare desfășurării vieții cotidiene a comunității, prin realizarea uneltelor de mai multe tipuri și din mai multe materiale aici, având și unelte cu care se fabricau aceste unelte sau podoabe (*chasse-lame, perçoir*). Îndrăznim să definim astfel acest complex, fiind conștienți că așa cum reiese și din definiția termenului „atelier” – „*local înzestrat cu unelte sau mașinile necesare, în care se desfășoară o muncă meșteșugărească sau industrială organizată*”⁵⁷, ar trebui să se fi descoperit mult mai multe rebuturi, dar explicația, cum că sursele de materii prime nu erau prea departe și se prefera cioplirea la locul de proveniență, ni s-a părut plauzibilă și în stare să contribuie la conturarea afirmațiilor de mai sus.

De adăugat, în ceea ce privește faza stabilă a locuirii Coțofeni, ar mai fi faptul că din cele 12 elemente componente de seceră descoperite în total, în cele trei complexe (L₅, L₁₀ și G7), 8 au SiO₂ depus drept bifacial pe una sau ambele margini și doar 4, depus oblic bifacial.

Trecând la faza sezonieră a locuirii Coțofeni, se constată faptul că cele două locuințe de suprafață care au furnizat material litic cioplit nu relevă modificări notabile din punctul de vedere al acestui tip de piese. Cele mai multe exemplare au ieșit din stratul de cultură aparținând acestei faze.

În cazul materiilor prime, apare silexul balcanic doar într-un singur exemplar - rebut, neîntâlnit în prima fază și un alt tip de silex, de foarte bună calitate - gri deschis, translucid, la fel, neidentificat până acum.

La fel ca și în faza stabilă, se constată absența nucleelor și un număr mare de suporturi corticale și parțial corticale, din materii prime locale, care indică un debitaj de început desfășurat nu prea departe, ci în surse apropiate, fiind aduse în așezare piesele semi-finite, pentru a li se da o formă finită sau nu. Din nou iese în evidență faptul că se ajungea facil la locul de proveniență a rocilor din care au fost confecționate majoritatea pieselor litice cioplite.

⁵⁶ Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 52, Pl. 7.

⁵⁷ Preluat de pe <https://dexonline.ro/definitie/atelier>.

În ceea ce privește uneltele, scade interesul pentru agricultură, fiind descoperite doar două elemente componente de seceră. O chestiune foarte interesantă este faptul că cele două inserții sunt arse, și totuși SiO₂ se observă facil cu ochiul liber. Așa cum am subliniat și mai sus, nu putem presupune că piesele au fost arse, voluntar sau nu, înainte de a fi inserate într-un suport de seceră, deoarece focul slăbește structura rocilor, făcându-le ușoare și casabile, neputând fi folosite ulterior, mai ales nu într-o astfel de activitate, care exercita multă forță și presiune asupra lor. În acest caz, putem concluziona că SiO₂ rezistă focului. Oricum această chestiune deschide noi perspective în ceea ce privește unele experimente arheologice⁵⁸, și ne asumăm, pentru viitor, punerea în practică, pentru a documenta „ca la carte” această situație.

Cuțitașele, descoperite în număr mare și făcând parte din cele două categorii, au fost utilizate folosite în cadrul mai multor tipuri de activități.

În ceea ce privește posibilul vârf de săgeată, nu putem spune mai multe, pentru că nu suntem siguri în totalitate că avem de-a face cu o armă în această fază a locuirii Coțofeni, deși piesa prezintă unele trăsături care să o încadreze în acest tip de artefact.

Pentru a încheia, dorim să precizăm că locuirea Coțofeni de la Șeușa-Gorgan, văzută în ansamblul celor două momente ale ei - stabilă și sezonieră, ambele de fază III b-c - a furnizat 14 inserții de seceră, care relevă două tipuri de astfel de unelte folosite de aceste comunități (seceri cu elementele inserate drept pe planul suportului și seceri cu inserțiile oblice pe plan) pentru a practica o agricultură a plantelor, așa cum reiese din analizele arheobotanice asupra probelor de grâu carbonizat descoperit în nivelurile acestei habitări⁵⁹.

THE COPPER AGE LITHIC INDUSTRY FROM ȘEUȘA-GORGAN (Ciugud parish, Alba County)

SUMMARY

The present study deals with the problem of the chopped stone industry discovered in the archaeological site of Șeușa-Gorgan. The analysis of the morphology of the discovered pieces, complexes, as well as the study of their surfaces provides a statistical perspective on the technology of making the lithic equipment as well as the activities in which the artifacts were used. Their mineralogical analysis gives occasion to a series of conclusions regarding the sources of raw materials of the communities of Decea Mureșului and Coțofeni cultures, and the way in which parts with more or less distant origin have come to be used in the specified settlements. Last but not least, an analysis of the functionality of the tools is carried out and on the basis of this an attempt to interpret the habitat and functional characteristics of the complexes offered by the lithic industry of Șeușa-Gorgan.

⁵⁸ Barbu, Barbu 2016, p. 537-550.

⁵⁹ Ciută *et alii* 2007, p. 210; Ciută 2012, p. 111-118.

EXPLANATIONS OF FIGURES

- Fig. 1. Raw materials and tools from C1/2000-2001.
 Fig. 2. Raw materials and tools from G17.
 Fig. 3. Raw materials and tools from L₁.
 Fig. 4. Raw material from L₅.
 Fig. 5. *Chasse-lame* on deer horn from L₅ (after Beldiman, Ciută, Sztancs 2005, p. 47).
 Fig. 6. Collateral (oblique) percussion method (after Cârciumaru 2000, p. 22, Fig. 5).
 Fig. 7. Sickle elements from L₅.
 Fig. 8. Little knives (penknives) from L₅.
 Fig. 9. Tools from L₅.
 Fig. 10. Raw material and sickles elements from L₁₀.
 Fig. 11. Knife and one piece with *encoche* from L₁₀.
 Fig. 12. Raw materials from L₁₂.
 Fig. 13. Tools from G7.
 Fig. 14. Raw materials and one tool from the first Coțofeni habitation level.
 Fig. 15. Raw materials and knives (?) from L₃.
 Fig. 16. Raw materials and knives (?) from L₆.
 Fig. 17. Nonlocal raw materials from the second (seasonal) Coțofeni habitation level.
 Fig. 18. Knives from the second (seasonal) Coțofeni habitation level.
 Fig. 19. Burned sickles elements from the second (seasonal) Coțofeni habitation level.
 Fig. 20. *Grattoirs* from the second (seasonal) Coțofeni habitation level.
 Fig. 21. Striker and arrow head (?) from the second (seasonal) Coțofeni habitation level.

Bibliografie:

- Barbu 2013 - M-M. Barbu, „Industria litică cioplită din așezarea eneolitică de la Șoimuș 2 - Lângă Sat”, *Tyragetia*, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Serie Nouă, VII (XXII), Nr. 1, Chișinău, 2013, p. 75-98.
- Barbu, Barbu 2016 - M-M. Barbu, M-G. Barbu, „Date experimentale privind utilizarea secerilor preistorice din piatră cioplită”, *Arheovest*, IV₂, *In Honorem Adrian Bejan, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie*, Szeged, 2016, p. 537-550.
- Barbu, Barbu 2017 - M-M. Barbu, M-G. Barbu, „Noi dovezi ale activității umane preistorice pe teritoriul județului Hunedoara. Materiale litice cioplite”, *Anuarul Școlii Doctorale 'Istorie. Civilizație. Cultură'*, Universitatea "Babeș-Bolyai", Facultatea de Istorie și Filozofie, Cluj-Napoca, 2017 (în curs de apariție).
- Bălțean *et alii* 2008 - I. C. Bălțean, M. Gligor, C. G. Tămaș, E. Săsăran, „Industria litică cioplită a grupului cultural Foeni de la Alba Iulia – Lumea Nouă. Comportament tehnic, morfologie, preferințe”, *Analele Banatului*, S. N., XVI, 2008, p. 11-29.

- Biagi, Gratuze, Boucetta
2009 - P. Biagi, B. Gratuze, S. Boucetta, „New data on the archaeological obsidians from the Banat and Transylvania (Romania)”, M. Spataro, P. Biagi (Eds.), *A short walk through the Balkans: the first famers of the Carpathian Basin and Adjacent Regions*, Società Preistoria Protostoria Friuli – V. G., Trieste, Quaderno, 12, 2009, p. 129-148.
- Carvalho *et alii*
2013 - A. F. Carvalho, J. F. Gibaja, J. L. Cardoso, „Insights into the earliest agriculture of Central Portugal: Sickle implements from Early Neolithic site of Cortiçois (Santarém)”, *Comptes Rendus Palevol*, 12, 2013, p. 31-43.
- Cârciumaru 2000 - M. Cârciumaru, *Evoluția omului în Cuaternar. Tehnologie și tipologie preistorică*, Editua Macarie, Târgoviște, 2000.
- Cârciumaru *et alii*
2007 - M. Cârciumaru, M. Anghelinu, E. C. Nițu, M. Cosac, G. Murătoreanu, *Geo-archéologie du Paléolithique Moyen, Paléolithique Supérieur, Epipaléolithique et Mésolithique en Roumanie*, Târgoviște, 2007.
- Ciută 2009 - M-M. Ciută, “An Chalcolithic Cultural Pit (Bothroy) discovered at Șeușa-Gorgan (Alba County)”, V. Cotiugă, F. A. Tencariu, G. Bodi (eds.), *Itinera in praeistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu Quinto et Sexagesimo Anno*, Iași, 2009, p. 227-234.
- Ciută 2012 - B. Ciută, *Plant species within the diet of Prehistoric communities from Transylvania*, Cluj-Napoca, ed. Mega, 2012.
- Ciută 2012a - M-M. Ciută, „Despre un complex inedit descoperit la Alba Iulia-Lumea Nouă (jud. Alba)”, *Terra Sebus*, IV, 2012, p. 65-85.
- Ciută 2015 - M-M. Ciută, *Noi precizări cultural-cronologice privind locuirea Decea Mureșului de la Șeușa-Gorgan (com. Ciugud, jud. Alba)*, în *Sargetia* (SN), VI, 2015, 145-154.
- Ciută *et alii* 2002 - M-M Ciută, A. Gligor, M. Breazu, C. Florescu, B. Daisa, M. Gligor, D. Anghel, „Șeușa, com. Ciugud. Jud. Alba, punct Gorgan (campania 2001)”, *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2002, p. 519-520.
- Ciută *et alii* 2003 - M-M Ciută, M. Breazu, T. Borșan, C. Florescu, A. Gligor, „Șeușa, com. Ciugud. Jud. Alba, punct Gorgan (campania- 2002)”, *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 2003.
- Ciută *et alii* 2006 - M-M. Ciută, A. Marc, B. Ciută, A. Gligor, „Șeușa, com. Ciugud. Jud. Alba, punct Gorgan (campania 2005)”, *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Constanța, 2006, p. 352-354.
- Ciută *et alii* 2007 - M-M. Ciută, A. Marc, B. Ciută, „Șeușa, com. Ciugud. Jud. Alba, punct Gorgan (campania 2005)”, *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Tulcea, 2007, p. 357-358.
- Ciută, Gligor 2003 - M-M. Ciută, A. Gligor, „Descoperiri arheologice în situl de la Șeușa-«Gorgan» (com. Ciugud, jud. Alba). I”, *Apulum*, XL, 2003, p. 1-38.
- Ciută, Gligor 2006 - M-M. Ciută, A. Gligor, „Neue Funde aus Șeușa-Gorgan (Gemeinde Ciugud, Kreis Alba) in Siebenbürgen”, *Das Altertum*, 51, 4, 2006, p. 251-279.

- Ciută, Marc 2010 - M-M. Ciută, A. Marc, „Un vas ceramic „Cucuteni C”, descoperit la Șeușa-Gorgan (jud. Alba). Considerații preliminare”, *Studia Universitatis Cibiniensis, Serie Historica*, VII, 2010, p. 17-30.
- Ciută, Marc 2012 - M-M. Ciută, A. Marc, „Locuirea Decea Mureșului de la Șeușa-Gorgan (com. Ciugud, jud. Alba)”, *Apulum*, XLIX, 2012, p. 13-44.
- Comșa 1987 - E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României – considerații*, București, 1987.
- Dimitrovska 2012 - V. Dimitrovska, „Local supply for chipped stone tools from site of Rug Bair”, 2012, p. 11-28. Sursă: <http://haemus.mk/wp-content/uploads/2013/02/04-Dimitrovska-2012.pdf>.
- Gurova, Nachev 2008 - M. Gurova, C. Nachev, „Formal early neolithic flint toolkits: archaeological and sedimentological aspects”, R. I. Kostov, B. Gaydarska, M. Gurova (Eds.), *Geoarchaeology and archaeomineralogy, Proceedings of the International Conference, 29-30 October 2008*, Sofia: Publishing House „St. Ivan Rilski”, 2008, p. 29-35.
- Gurova 2012 - M. Gurova, „„Balkan Flint” – fiction and/or trajectory to Neolithization: Evidence from Bulgaria”, *Bulgarian e-Journal of Archaeology*, 1/2012, p. 15-48.
- Kovács 1932 - Șt. Kovács, „Cimitirul eneolitic de la Decia Mureșului”, *ANUARUL pe Anii 1928-1932, Partea I*, Cluj, 1932, p. 89-101.
- Popa, Ciută 2016 - C. I. Popa, M.-M. Ciută, „Plastica antropomorfă Coțofeni de la Șeușa-Gorgan (jud. Alba)”, *Arheovest*, IV₂, *In Honorem Adrian Bejan, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie*, Szeged, 2016, p. 163-182.

Decea Mureșului	C1/2000-2001 – 13 piese	
	Silex	5
	Jasp	2
	Gresie	2
	Argilit	2
	Opal	1
	neidentificat	1
	G17 – 20 piese	
	Jasp	7
	Cuarțit	6
	silex	4
	Argilit	1
	calcar silicificat	1
	rocă vulcanică	1

Tabel 1. Materiile prime din care au fost confecționate materialele litice cioplite descoperite în C1/2000-2001 și G17, aparținând grupului cultural Decea Mureșului, de la Șeușa-Gorgan.

Coțofeni - locuire stabilă	L₁ – 3 piese	
	Obsidian	1
	silex <i>bănățean</i>	1
	Jasp	1
	L₅ – 45 piese	
	Jasp	20
	Silex	19
	Cuarțit	4
	Argilit	1
	calcar silicifiat	1
	L₁₀ – 13 piese	
	Silex	11
	Jasp	2
	L₁₂ – 8 piese	
	Cuarțit	5
	Jasp	2
	Silex	1
	G7 – 5 piese	
	Jasp	4
	Silex	1
	Strat de cultură – 3 piese	
	Silex	1
	jasp de Brad	1
	cuarțit	1

Tabel 2. Materiile prime din care au fost confecționate materialele litice cioplite descoperite în L₁, L₅, L₁₀, L₁₂, G7 și în stratul de cultură aparținând fazei stabile a locuirii Coțofeni de la Șeușa-Gorgan.

Coțofeni - locuire sezonieră	L₃ – 9 piese	
	Silex	4
	jasp	3
	cuarțit	2
	L₆ – 3 piese	
	jasp	2
	silex	1
	Strat de cultură – 49 piese	
	silex	21
	jasp	19
	cuarțit	7
	gresie silicioasă	1
	rocă neidentificată	1

Tabel 3. Materiile prime din care au fost confecționate materialele litice cioplite descoperite în L₃, L₆ și în stratul de cultură aparținând fazei sezoniere a locuirii Coțofeni de la Șeușa-*Gorgan*.